

Boekbespreking

Anton Kos

Bas van Bavel

Manors and Markets. Economy and Society in the Low Countries, 500-1600

Oxford (Oxford University Press) 2010,
492 pp.

Alleen al op basis van de titel kan de lezer er niet omheen: we hebben hier te maken met een kloek boek over grofweg gezegd de middeleeuwse economie en samenleving in de Lage Landen. Het beslaat dus een enorme tijdspanne, feitelijk vanaf het 'begin' tot het 'einde' van de middeleeuwen, hoewel die voor de meesten nog steeds eindigen rond 1500 en niet in 1600.

Het boek bestaat uit acht hoofdstukken.

Na een lange inleiding volgen secties waarin het 'Regional framework' in de vroege (500-1000) en hoge middeleeuwen (1000-1300) uiteengezet wordt, waarbij de belangrijkste trefwoorden 'Land', 'Occupation', 'Power', 'Property' en 'Social structures' zijn. Die elementen stonden immers aan de basis van vrijwel al het economische verkeer, hadden meer of minder invloed op elkaar en brachten de samenleving voort met al haar verschillende klassen, standen en rangen. In het volgende hoofdstuk gaat het over de werkelijke economie in die twee perioden, waarna de opkomst en groei van de 'markten' aan bod komen, met aandacht voor stad en land, gevolgd door een hoofdstuk dat geheel is gewijd aan sociale veranderingen in de late middeleeuwen (circa 1300 – circa 1500). Daarna richt Van Bavel zich op de economie in die eeuwen en hij sluit af met een impressie van economische groei en sociale veranderingen 'in the very long run', ofwel de ontwikkelingen op de lange termijn.

Van Bavel's uitgangspunten en doelen zijn legio, maar de belangrijkste zijn het beter situeren van middeleeuwse ontwikkelingen in de discussie over pre-industriële groei en sociale veranderingen en een nieuwe analyse van de sociale en economische geschiedenis van de Lage Landen in de middeleeuwen, met de nadruk op machts- en bezitsverhoudingen en langetermijntoewijzingen. De stelling is dat de regionale sociale structuren die in de vroege en hoge middeleeuwen tot wasdom kwamen, een beslissend effect sorteerden op latere regionale en dus verschillende ontwikkelingen. Het voornaamste doel van de studie

Book review

Anton Kos

Bas van Bavel

Manors and Markets. Economy and Society in the Low Countries, 500-1600

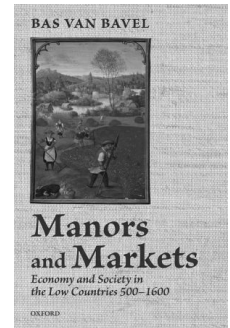
Oxford (Oxford University Press) 2010,
492 pp.

As the title makes clear to the reader, what we have here is a solid tome that deals, broadly speaking, with the mediaeval economy and society of the Low Countries. It thus spans an immense period, from the 'beginning' to the 'end' of the Middle Ages, although most people still consider they ended in 1500 rather than 1600.

The book is divided into eight chapters. The long introduction is followed by sections on the 'regional framework' in the Early (500-1000) and High (1000-1300) Middle Ages, with specific reference to 'land', 'occupation', 'power', 'property' and 'social structures' – elements that formed the basis of virtually all economic traffic, influenced one another to varying degrees, and produced society with all its various classes and ranks. The next chapter looks at the real economy during both periods, and is followed by one on the rise and growth of 'markets', urban and rural. After that comes a chapter entirely devoted to social change in the Late Middle Ages (c. 1300 – c. 1500) and one on the economy during the same period. The book concludes with a review of economic growth and social change 'in the very long run'.

Van Bavel's aims are numerous, but the most important ones are to give the Middle Ages a clearer place in the debate on pre-industrial growth and social change and to provide a new analysis of the socioeconomic history of the Low Countries in the Middle Ages, with the emphasis on power and property relations and long-term developments. His premise is that the regional social structures which emerged during the Early and High Middle Ages had a decisive impact on later regional (and hence diverse) developments. What the study mainly seeks to do is compare and explain these regional developments.

Nearly all the features that were part of or influenced 'manors' (demesnes) or 'markets' (for money, goods or labour) – Van Bavel's two key structures – are discussed in extensive detail. The author leaves no topic untouched, and in most cases discusses it at length. Examples include the

is de regionale ontwikkelingen te vergelijken en te verklaren.

Vrijwel alle aspecten die deel uitmaakten van of van invloed waren op een 'manor' (domein) of een 'market' (een markt; dat kan zowel om geld, goederen als arbeidskrachten gaan) – de twee structuren die Van Bavel centraal stelt – worden ampel behandeld. De auteur laat werkelijk geen onderwerp liggen en weidt er meestal flink over uit, bijvoorbeeld over de productie van geld oftewel munten, of over educatie en geletterdheid. Zijn stramien is steeds hetzelfde: doorgaans begint hij in een vroege periode om te eindigen in de zestiende eeuw, met tussendoor enkele voorbeelden die niet noodzakelijkerwijs chronologisch of geografisch op elkaar aansluiten.

Er kleeft een significant nadeel aan deze manier van presenteren. Het afwisselen van macro- en micro-ontwikkelingen in inderdaad zeer verschillende regio's en het schakelen tussen tijdstippen helpen niet om de werkelijke motor achter de uitdijende en soms krimpemde economieën in de middeleeuwen te achterhalen, laat staan om daar als lezer enige greep op te krijgen. Ook sociale veranderingen worden niet erg helder verklaard, bijvoorbeeld of persoonlijke vrijheid een oorzaak of een gevolg was van de grootscheepse veenontginningen. Dat de sociale context een rol speelde bij de wijze van ontginning en latere bewoning van de veengebieden, en resulteerde in verschillende vormen van eigendom en/of eigenaarschap plus de exploitatie van land, mag geen verbazing wekken.

Het blijft in feite in het midden. Dat is vooral een gevolg van de hink-stap-sprongen die Van Bavel maakt. Dikwijls lezen we dat een ontwikkeling plaatsvond tussen de veertiende en de zestiende eeuw. Bijvoorbeeld op p. 361: 'In the 16th century [...] the linen industry had become especially important in the later Middle Ages. In the 14th century [...]' en nog straffer op p. 134: 'In Flanders, the use of horses seems to have been widespread as early as the 12th century [...]

It is unclear whether these horses, which were fed with the oats from the three-field rotation, were also butchered and eaten. The missionary Boniface was ordered by the pope in 732 to prohibit consumption of horse meat [...]. We tuimelen dus van 1101 naar 732, een periode van meer dan 350 jaar! Ook lezen we dikwijls dezelfde beweringen over dezelfde gebieden, zoals het feit dat er in Holland weinig of geen feodale machtstructuren waren, of dat het domaniale stelsel in verval raakte ergens tussen de elfde en de dertiende eeuw. Kort gezegd, ik mis een specifieke of hardere bewijsvoering en enkele sterke casussen. Zo gesteld zijn de meeste beweringen en passages geschikt voor een handboek, maar niet voor een studie met vraagstellingen.

Dat brengt me bij de voordelen van deze aanpak. Aangenaam is dat de betekenis van sommige ogenschijnlijk bekende zaken wordt verklaard, zoals die van het woord *mansus* of hoeve, afgeleid van *manere*, dat 'op een plaats blijven' betekent (pp. 127-128). Dergelijke details lenen zich uitstekend voor een uiteenzetting van het domaniale stelsel. De domeinwerkers werden namelijk geacht binnen het domein te blijven, maar ook de ontginners van de Hollandse vennen kregen een dergelijk uitgangspunt mee. Van Bavel toont hiermee op een subtiele manier continuïteit aan, maar ook transitie: immers, die Hollandse veenboeren werden vrijgemaakt, gingen verder als vrije boeren met landbezit in eigendom, maar hun nieuwe bedrijven waren wellicht geschoeid op domaniale leest. Daar zou ik dan op doorgaan. De komst en de ontwikkeling van de windmolen worden uitstekend voorzien van een sociale en economische context, het gebruik van verschillende soorten ploegen en de gevolgen daarvan zijn ook op te halen, en zelfs het voedsel dat onze eerste echte handelaars, de Doresteders, tot zich namen, is terug te vinden, ondersteund door verwijzingen naar detailstudies. Maar hoe die zaken zich nu onderling verhouden? Geen idee.

Het is nooit heel sterk om slotopmerkingen

te bespreken, maar de ware kleuren van de auteur komen tevoorschijn op de laatste pagina's (408 en 409). Van Bavel 'concludeert' dat de Lage Landen aan het eind van de middeleeuwen sociaal gezien in balans waren, het resultaat van grote aantallen vrije gewone mensen, zoals die in het vroegmiddeleeuwse Frisia en in de ontginningsgebieden van Holland en aan de Vlaamse kust. Ook de landeigendom van vrije boeren in Drenthe, Holland, de Kempen en het Vlaamse binnenland speelde daarbij een rol, net als de krachtige, horizontaal georganiseerde dorpen, handelsverbonden, markten of meenten (*commons*) en parochies: 'The freedom and independence of large social groups in society and the associations they formed promoted a balance in society.' De nabijheid van sociaal en economisch zeer verschillend ingerichte gebieden die tot de Lage Landen gerekend mogen worden, was de grondslag waarop die gebieden een 'social, economic, and political competition' creëerden (en misschien ook in stand hielden), waardoor ze tezamen bijdroegen aan een balans die leidde tot een 'relatively sustainable economic growth', iets waarvan we ons ook heden ten dage moeten vergewissen: 'In our time it seems crucial that we develop a similar set of balances of political and economic power which are fairly evenly spread over people and groups – but now perhaps at a global level – to cope with the economic, social, and ecological challenges that lie ahead.'

Nemen we dit anachronistische en utopische slot op de koop toe? Wat mij betreft niet. Van Bavel heeft mij er niet van overtuigd dat die balans het uitgangspunt was bij de middeleeuwse economische handel en wandel en het sociale reilen en zeilen. Zijn betoog ademt het omgekeerde; nergens prevaleerde het adagium 'eerlijk zullen we alles delen'. De uitkristallisatie van de rechten op de grond, op basis waarvan de revenuen in handen vloeiden van zo weinig mogelijk maar dikwijls georganiseerde lieden (gilden, Hanze, meenten, steden, dorpen) en soms in die van individuen (territoriale vorsten, domeinheren en zelfs baljuws

production of coinage, or education and literacy. He generally follows the same pattern, starting in an early period and ending in the sixteenth century, with various examples in between that are not necessarily connected either chronologically or geographically.

This method of presentation has one significant drawback. The alternation between macro- and micro-economic developments in such avowedly diverse regions and the shifts between different periods do not help the reader identify, let alone grasp, the factors that caused mediaeval economies to expand and contract. Nor is social change very clearly explained – for instance, whether personal freedom was a cause or effect of the large-scale reclamation of peatland. That the social context had a part to play in the manner of reclamation and subsequent inhabitation of such areas, and resulted in different types of property/ownership and exploitation of land, is hardly surprising.

The general vagueness of the book is mainly due to Van Bavel's hop-skip-and-jump approach. We often read, for example, that such-and-such a development occurred between the fourteenth and sixteenth centuries. One example is on page 361: 'In the 16th century ... the linen industry had become especially important in the later Middle Ages. In the 14th century ...' An even more extreme instance can be found on page 134: 'In Flanders, the use of horses seems to have been widespread as early as the 12th century ... It is unclear whether these horses, which were fed with the oats from the three-field rotation, were also butchered and eaten. The missionary Boniface was ordered by the pope in 732 to prohibit consumption of horse meat ...' We are thus catapulted all the way back from 1101 to 732 – more than three and a half centuries. Exactly the same statements about the same areas are repeated, such as the fact that Holland had virtually no feudal power structures, or that manorialism declined sometime between the eleventh and thirteenth centuries. In short, I feel the book suffers from a lack of firm evidence and cogent examples.

Most of the statements and passages are appropriate to a handbook, but not to a study of specific issues.

Yet Van Bavel's approach does have its advantages. It is good to see that the meaning of some supposedly well-known terms is explained, such as that of the word *mansus* (manor), which is derived from the Latin verb *manere*, 'to remain' (pp. 127-128). Such details greatly help explain manorialism. Just as labourers were supposed to remain on the demesne, the reclaimers of Holland's peatland were expected to stay put. Here the author subtly points to both continuity and transition: the Dutch peatland farmers were freed, and continued as free, land-owning farmers, but their new farms may have been organised on a manorial basis. I would like to have seen more detail on this. The advent and development of the windmill are placed in a highly convincing socioeconomic context, the use of different types of plough and its consequences are discussed, and even the menus of our first true traders, the Doresteders, are described with reference to detailed studies. But what is the connection between all these items? The book does not tell us.

To review concluding remarks is seldom a good idea, but the author shows his true colours in the closing pages (408 and 409). Van Bavel 'concludes' that the Low Countries were socially well-balanced at the end of the Middle Ages, for there were large numbers of free common people, for instance in early mediaeval Frisia and the reclamation areas in Holland and on the Flemish coast. The free, land-owning farmers in Drenthe, Holland, the Kempen and the interior of Flanders also played a part here, as did the highly horizontal organisation of the villages, trading associations, marches, commons and parishes: 'The freedom and independence of large social groups in society and the associations they formed promoted a balance in society'. The proximity of the socioeconomically very diverse areas that can be considered part of the Low Countries was the basis for the emer-

gence (and perhaps also maintenance) of 'social, economic and political competition' that ultimately helped create a balance leading to 'relatively sustainable economic growth' – something we cannot take for granted even today. 'In our time it seems crucial that we develop a similar set of balances of political and economic power which are fairly evenly spread over people and groups – but now perhaps at a global level – to cope with the economic, social and ecological challenges that lie ahead.'

Does such an anachronistic, utopian conclusion stand up? I think not. Van Bavel does not convince me that this balance was the basis for socioeconomic development in the Middle Ages. In fact, the whole book implies the opposite, namely that the principle of 'fair shares for all' did not prevail anywhere. The gradual emergence of land rights, whereby revenue accrued to a small number of often well-organised bodies (guilds, the Hanseatic League, commons, towns and villages) or individuals (territorial and manorial rulers, and in some cases bailiffs and sheriffs), displays great continuity, because the people pulling the strings continued to do so after changes or innovations had taken place. If one of Van Bavel's main premises – that mediaeval economic developments laid the foundations for the Dutch Golden Age – is considered in this light, it will become clear that during this period a small group of traders and merchants grew immensely rich, while vast numbers of people lived in poverty and were exploited *en masse* (as were their unfortunate brethren overseas). The scales were thus weighted in favour of the powerful, who admittedly were no longer just the nobility or those immediately under their wing. Compare, for example, the mediaeval marches, which survived well into the nineteenth and even twentieth century: little or no economic growth, conservative, and with revenue (from agriculture and stockbreeding) accruing to a small number of people – the farmers with the most extensive rights of use. But this had nothing to do with social conscience.

en schouten), wordt gekenmerkt door een sterke continuïteit, omdat degenen die aan de touwtjes trokken dat ook en opnieuw na veranderingen of innovaties deden. Als we dan een van zijn premissen – de middeleeuwse economische ontwikkelingen stonden aan de basis van de Gouden Eeuw – in dat licht bekijken, zien we dat in die periode een klein groepje handelaren en kooplieden puissant rijk werd en dat naast hen enorme drommen armoedzaaiers leefden, die bovendien massaal werden uitgebuit, tot en met de overzeese drommels aan toe. De balans sloeg dus altijd over naar de machtigen, die, toegegeven, niet langer louter van adel waren of in de rangen vlak daaronder bivakkeerden. Vergelijk bijvoorbeeld de middeleeuwse markten die tot ver in de negentiende en zelfs twintigste eeuw overeind bleven: weinig tot geen economische groei, behoudzuchtig, en de inkomsten (uit landbouw en rundveeteelt) vloeiden naar een beperkt aantal lieden: de boeren met de meeste gebruiksrechten. Maar dat had niets te maken met sociale gevoelens.

Ik mis een echt slothoofdstuk, waarin alle beweringen en de duidelijkste omwentelingen gekoppeld worden aan de duidelijkste resultaten, inclusief de beloofde verklaringen en vergelijkingen. Bijvoorbeeld: hoezo lagen middeleeuwse economische en maatschappelijke structuren aan de basis van de Gouden Eeuw? Daarom, daarom en daarom. Een boek over voornamelijk economische en sociale tendensen kan mijns inziens niet zonder analyses die gebaseerd zijn op cohorten data en het vaststellen en verklaren van variabelen.

Maar wie studie doet naar de economie van een regio in het huidige Nederland en hoe de maatschappij daarvan was ingericht, kan het best *beginnen* met dit boek. *Manors and Markets* is namelijk een prima overzichtswerk met uitstekende samenvattende teksten over bijvoorbeeld de Hanze en de termijnpacht. Het mist echter een krachtige bewijsvoering en grossiert 'in lange halen snel thuis'-beweringen.

What I feel the book lacks is a proper closing chapter that links all the assertions and the most evident transformations to the most evident results, including the promised explanations and comparisons. For instance, why did mediaeval socio-economic structures lay the foundations for the Golden Age? Answer: for reasons X, Y and Z. A book that is mainly about economic and social trends cannot in my view manage without analyses based on cohort data, or the identification and explanation of variables. However, anyone studying the economy of a given region in the modern Netherlands, and how its society was organised, is advised to *start* with this book – for *Manors and Markets* is a fine reference work, with excellent summaries on such topics as the Hanseatic League and short-term leases. But it contains too little firm evidence, and too many pat statements.